

25.5.2018

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogberoende i Finland rf

Kirjallinen asiantuntijalausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE LAIKSI ASIAKKAAN VALINNANVAPAUESTA SOSIAALI- JA TERVEYDENHUOLLOSSA JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI (HE 16/2018 vp)

Potilasjärjestö Suomen Päihderiippuvaiset ry kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Suomen Päihderiippuvaiset ry kannattaa lähtökohtaisesti asiakkaan valinnanvapauden lisäämistä mielenterveys- ja päihdepalveluissa.

Lausuntomme keskittyy päihdepalveluihin, mukaan lukien läheisten palvelut.

Taustaa

Yleisyytensä perusteella päihderiippuvuus voidaan luokitella kansansairaudeksemme. Päihderiippuvuuden oireet ovat psyykkisiä, fyysisiä ja sosiaalisia. Päihderiippuvuus on useiden kroonisten somaattisten sairauksien ja tapaturmien taustalla. Päihderiippuvuutta sairastavien läheisten psyykinen ja somaattinen sairastavuus on yleisempää kuin väestöllä keskimäärin. Päihderiippuvuus on myös merkittävin yksittäinen syrjäytymisen, asunnottomuuden, rikollisuuden ja itsemurhien taustatekijä.

Suurin osa kaikista sote-kustannuksista aiheutuu mielenterveys- ja päihdehäiriöistä. Tämän sektorin palvelujen saatavuuden ja laadun turvaamisella on mahdollista saavuttaa huomattavia välittömiä ja välillisiä kustannussäästöjä. Erityisesti toipumiskeskeisten, kokonaisvaltaiseen raitistumiseen tähtäävien hoitomenetelmien ja -käytäntöjen laajempi käyttöönotto palauttaisi yhä useamman päihderiippuvuuteen sairastuneen takaisin työelämään ja vähentäisi ennen aikaista eläköitymistä.

Syntyvä palvelujärjestelmä mielenterveys- ja päihdepalvelujen näkökulmasta

Hallituksen esitys on varsin yleisluonteinen, eikä sen parusteella ole mahdollista arvioida valinnanvapauslain vaikutuksia mielenterveys- ja päihdepalveluihin yksityiskohtaisemmin.

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogerberoende i Finland rf

Lausunnon keskeiset huomiot

1. Yhdenvertainen oikeus palveluihin

Esitys:

Lain tarkoituksena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden mahdollisuuksia valita palveluntuottaja, varmistaa asiakkaan palvelujen toteutuminen yhteen sovitettuina kokonaisuuksina ja palveluketjujen toimivuus, sekä parantaa palvelujen saatavuutta ja laatua. Suomalaisen valinnanvapausmallin kautta siirryttäisiin uudenlaiseen järjestelmään, jossa asiakas voisi itse vaikuttaa palveluntuottajansa valintaan ja siten saada laadukkaita palveluja oikea-aikaisesti ja yhdenvertaisesti hänen terveytensä ja hyvinvointinsa tukemiseksi erilaisissa elämäntilanteissa.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Mielenterveys- ja päihdepalveluita tarvitsevien palveluohjauksen laatuun tulee panostaa sote-henkilöstön täydennyskoulutuksella. Asiantunteva palveluohjaus tulee varmistaa, koska päihderiippuvuutta sairastava ei välttämättä kykene tekemään terveytensä ja hyvinvointinsa kannalta rationaalisia valintoja.

Lakiesityksen mukaan mielenterveys- ja päihdepalveluita ei tarjottaisi lähipalveluina. Paljon palveluja tarvitsevat ja haja-asutusalueilla asuvat joutuvat palvelujen saatavuuden suhteen eriarvoiseen asemaan.

Lakiluonnos keskittyy edistämään asiakkaan valinnan- ja vaikutusmahdollisuuksia palvelun tuottajaan, mutta ei palvelun sisältöihin, joka on oleellisempaa palveluiden tarvitsijan kannalta.

Koska palvelujärjestelmä tulee pirstaloitumaan, on todennäköistä, että yhä useampi putoaa palvelujen ulkopuolelle. Tämä on kohtalokasta niin inhimillisesti kuin yhteiskunnan toimivuuden ja taloudenkin kannalta.

2. Suoran valinnan palvelut

Esitys:

Asiakkalla on oikeus valita suoran valinnan palveluntuottaja ilman maakunnan osoitusta tai maakunnan liikelaitoksen palvelutarpeen arviointia. Suoran valinnan mahdollisuus kohdistuu sosiaali- ja terveyskeskukseen sekä suunhoidon yksikköön.

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogerberoende i Finland rf

Esityksen mukaan sosiaali- ja terveykeskusten suoran valinnan palveluihin sisältyisi sosiaalihuollon ohjaukseen ja neuvontaan liittyviä tehtäviä. Suoran valinnan palveluntuottaja ei käytännössä vastaa miltään osin sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnista tai asiakassuunnitelman teosta.

Terveystenhuollon ammattihenkilöillä on kuitenkin toimimisvelvollisuus, jos he tehtävänsään havaitsevat, että potilaalla on ilmeinen sosiaalihuollon tarve. Terveystenhuollon ammattihenkilö tekee arvion mahdollisesta sosiaalipalvelujen tarpeesta oman osaamisensa pohjalta ja hänen tulee ohjata potilas hakemaan sosiaalipalveluja. Asiakkaan ohjauksessa sosiaalihuollon palvelujen piiriin voidaan hyödyntää myös sosiaali- ja terveyskeskuksen omaa ohjauksen ja neuvonnan ammattihenkilöiden osaamista.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Päihdepalveluissa on huomioitava myös läheisten mahdollinen hoidon ja tuen tarve. Millä tavalla yhteistyö palvelutarpeen arvioinnissa järjestetään, mikäli perheenjäsenet ovat listautuneet eri sote-keskusten asiakkaiksi?

Neuvonnan ja ohjauksen lisääminen perustasolle on tervetullutta. Sosiaali- ja terveydenhuollossa on syytä keskittyä kalleimman asiakasryhmän hallintaan ja ehkäistä siihen joutumista. Neuvonnan ja ohjauksen edellytyksenä on sote-henkilöstön täydennyskoulutus. Henkilöstöllä tulee olla valmiudet päihde- ja mielenterveysongelmien puheeksiottoon.

Oikea-aikaisen hoidon varmistamiseksi on välttämätöntä, että myös sosiaalihuollon kuntoutukseen voidaan ohjata välittömästi, kun hoidon tarve on todettu. Jos sote-keskus tekee palveluntarpeen arvioinnin myös sosiaalihuollon osalta, velvoittaako se maakunnan liikelaitosta toimimaan suunnitelman mukaisesti?

Pelkkä sosiaalihuollon neuvonta ja ohjaus ei kuitenkaan riitä. Suomen Päihderiippuvaiset ry esittää, että sosiaali- ja terveyskeskuksissa toimii lakisääteisesti mielenterveys- ja päihdetyöntekijän, sosiaalityöntekijän, kokemusasiantuntijan ja lääkärin muodostama moniammatillinen työryhmä. Päihdelääketieteen konsultaatio voidaan hankkia tarvittaessa maakunnan liikelaitokselta teknologiavälitteisesti. Suomen Päihderiippuvaiset ry katsoo, ettei maakunnan liikelaitoksen liikkuva sosiaalihuollon ryhmä riitä kattamaan oikea-aikaista palvelutarpeen arviointia kunnissa.

Mielenterveys- ja päihdehoidon avopalveluita tulee olla saatavilla lähellä asiakasta. Muualla toteutetun psykososiaalisen kuntoutuksen jälkeen on varmistettava myös säännöllinen ja riittävän pitkäkestoinen jatkohoito kohtuullisten kulkuyhteyksien päässä. Oman työntekijän tulee olla sote-keskuksessa lähellä asiakasta.

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogeroende i Finland rf

3. Palvelutarpeen arviointi

Eesitys:

Maakunnan liikelaitos vastaa siitä, että asiakassuunnitelma muodostaisi asiakkaan palvelutarpeen kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Maakunnan liikelaitoksen on oltava palvelutarpeen arvioinnissa ja asiakassuunnitelmaa laatiessaan yhteistyössä suoran valinnan palveluntuottajan ja muiden asiakkaan palveluja toteuttavien palveluntuottajien kanssa.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Mielenterveys- ja päihdeasiakkaiden palveluntarve on tyypillisesti pitkäkestoinen ja monimuotoinen. Laajempi palvelutarpeenarviointi voidaan tehdä yhteistyössä maakunnan liikelaitoksen kanssa.

Mielenterveys- ja päihdeongelmien hoidossa on aina huomioitava myös sairastuneen läheiset. Yhteistyötä tehdään niin perhetyön, päivähoidon, koulun, diakoniatyön kuin järjestöjenkin kanssa. Sujuvinta olisi, jos palvelutarpeen arvioinnista vastaisi pääsääntöisesti sote-keskus, eikä maakunnan liikelaitos.

4. Asiakasseteli

Eesitys:

Asiakasseteliä voidaan käyttää sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteissä. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu muun muassa valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan, ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen kuuluvat tuki, palvelut ja toiminnalliset osuudet ja niiden sisältö määritellään asiakkaan yksilöllisten tarpeiden, tavoitteiden ja toimintakyvyn mukaan yhdessä asiakkaan kanssa. Tavoite voi olla esimerkiksi arkielämän taitojen oppimista, päihitteettömän arjen hallintaa, koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tai tukea ryhmässä toimimiseen.

Asiakassetelin perusteella henkilön on mahdollista hakeutua sellaisen palveluntuottajan palveluihin, jolta palvelun saa viivytyksettä ja joka pystyy vastaamaan asiakkaan yksilökohtaisiin tarpeisiin. Palveluyksikön valinta on mahdollista eri puolilta maata asiakkaan valinnan mukaisesti.

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogberoende i Finland rf

Asiakassetelin arvo on ennalta määritelty ja tuottaja sitoutuisi tuottamaan palvelun asiakassetelissä määriteltyyn hintaan. Maakunnan liikelaitos määritteli asiakaseteleiden arvon.

Vaikka säännöksessä on todettu palvelut, joissa maakunnassa on otettava käyttöön ja maakunnan liikelaitoksen tarjottava asiakkaalle asiakasseteliä, liikelaitos joutuisi käytännössä kuitenkin määrittelemään asiakassetelillä hankittavien palvelujen yksityiskohtaisen sisällön. Maakunnan liikelaitoksen tulisi tämän vuoksi määritellä, mihin konkreettisiin toimenpiteisiin asiakasseteli annetaan tai millä tarkemmilla edellytyksillä asiakasseteli voidaan antaa asiakkaalle.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Suomen Päihderiippuvaiset ry esittää, että asiakassetelin käyttö laajennetaan koskemaan päihde- ja läheishoitoa. Asiakassetelin tulee kattaa koko palvelu. Asiakassetelin käyttö toipumiskeskeiseen, kokonaisvaltaiseen raittiuteen tähtäävään kuntoutukseen tulee erityisesti varmistaa. Tarvittaessa tulee olla mahdollisuus ympärivuorokautiseen kuntoutukseen.

Palveluyksikön valtakunnallinen valinnanmahdollisuus on erittäin tärkeää mielenterveys- ja päihdepalveluissa oikea-aikaisten ja tarpeenmukaisten palvelujen saatavuuden varmistamiseksi.

Asiakassetelin arvo määriteltäneen palvelusisältöjen mukaisesti.

5. Henkilökohtainen budjetti

Esitys:

Henkilökohtaista budjettia tarjottaisiin henkilöille, joilla on jatkuvaa ja laaja-alaista avun tai tuen taikka hoidon ja huolenpidon tarvetta ja jotka pystyisivät joko itse tai tuettuna suunnittelemaan ja valitsemaan omat palvelunsa.

Asiakkaat, joilla on jatkuvaa tuen ja avun tarvetta voisivat hyödyntää henkilökohtaista budjettia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja integroivalla tavalla. Heidän olisi mahdollista pyrkiä parantamaan sekä hyvinvointiaan, terveyttään että elämänlaatuaan. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja koskevassa lainsäädännössä on erilaisia kriteerejä palvelujen myöntämisessä, mutta henkilökohtaisen budjetin myötä huomio siirtyisi asiakkaan omien tarpeiden ja tavoitteiden pohjalta rakentuvaan asiakassuunnitelmaan. Tämä voisi yksinkertaistaa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen yhteensovittamista parantamalla ihmisen mahdollisuuksia saada hänelle parhaiten soveltuvia palveluja. Henkilökohtainen budjetti mahdollistaisi palvelujen tuottamistavan, jossa palvelujen

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogerberoende i Finland rf

tarvitsija on keskiössä suunniteltaessa hänen oman elämänsä kannalta tarpeellisia palveluja ja tukea.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Henkilökohtaisen budjetin käyttö soveltuisi hyvin niille päihde- ja mielenterveyshäiriöistä kärsiville, jotka tarvitsevat pitkäaikaisesti erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja.

6. Kustannustehokkuus ja alan kehittämistoiminta

Esitys:

Uudessa järjestelmässä asiakkaan palvelut pyritään tuottamaan kustannusvaikuttavasti, hyödyntäen tarkoituksenmukaisesti monituottajamallia sekä eri asiantuntijoiden ja organisaatioiden osaamista, minkä myötä myös palvelujen integraatio toteutuu uudella tavalla. Pyrkimyksenä on luoda dynaaminen toimintaympäristö, joka kannustaa eri toimijoita innovatiivisuuteen ja palvelujen jatkuvaan kehittämiseen maakunnan asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseksi.

Suomen Päihderiippuvaiset ry:

Palvelujen kehittämisen edellytys on tutkimukseen perustuvan kehittämis- ja kokeilu-toiminnan suunnitelmallinen resurssointi. Suomessa ei ole tehty päihdepalvelujen vaikuttavuuden vertailevaa tutkimusta.

Miten ja millä kriteereillä palvelujen vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta on tarkoitus jatkossa arvioida?

Englannissa vuonna 2010 käyttöön otettuun strategian mukaan päihderiippuvuuden hoidon ensisijainen tavoite on käytetyistä päihteistä riippumatta täysraittius. Hoitojen tulokset arvioidaan kansallisen hoitorekisterin avulla mittareilla, joilla voidaan selvittää henkilön hoidon vaiheet, päihteiden käyttö, riskikäyttäytyminen, terveys, sosiaalinen tilanne sekä rikollisuus. Vuodesta 2012 alkaen käytössä on myös ollut järjestelmä, jossa hoitoyksikkö saa korvauksen suhteessa hoidon tuloksiin. Tämä on motivoinut hoitoyksiköitä panostamaan raittiuteen tähtäävään hoitoon vielä enemmän.

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Alkohol- och drogberoende i Finland rf

Suomen Päihderiippuvaiset ry esittää, että

- Sosiaali- ja terveyskeskuksissa toimii mielenterveys- ja päihdetyöntekijän, sosiaalityöntekijän, kokemusasiantuntijan ja lääkärin muodostama moniammatillinen työryhmä.
- Sote-henkilöstölle järjestetään täydennyskoulutusta mielenterveys- ja päihdeongelmien puheeksiottoon ja palveluohjaukseen.
- Asiakasseteli otetaan käyttöön päihde- ja läheishoidossa. Erityisesti varmistetaan toipumiskeskeiseen hoitoon pääsy.
- Paljon palveluja tarvitseville otetaan käyttöön henkilökohtainen budjetti.
- Mahdollisuus kuntoutukseen pääsyyn suoraan katkaisu- tai vieroitushoidosta varmistetaan lainsäädännöllä.
- Kiireellinen sosiaalihuollon kuntoutukseen pääsy varmistetaan lainsäädännöllä.
- Päihdepalvelujen vaikuttavuuden vertailevaan tutkimukseen, kehittämis- ja kokeilutoimintaan resurssoidaan suunnitelmallisesti.

Ystävällisesti

Suomen Päihderiippuvaiset ry

Tarja Orre
puheenjohtaja

Reeta Kroner
varapuheenjohtaja

Suomen Päihderiippuvaiset ry on toipuneiden päihderiippuvaisten ja heidän läheistensä perustama valtakunnallinen potilasjärjestö.

Järjestön asiantuntijoina toimii sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia ja tutkijoita.